

УДК 342.922

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.76.2.16>

ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА БЕЗПЕКИ МОРЕПЛАВСТВА

Допілка В.О.,

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
морського права ОНМУ*

Загороднюк С.О.,

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
кримінального права,
процесу та криміналістики
МГУ м. Одеса*

Осадца Р.О.,

*аспірант першого року навчання
спеціальність 081 «Право»
МГУ м. Одеса*

Допілка В.О., Загороднюк С.О., Осадца Р.О. Правова характеристика безпеки мореплавства.

Зростаюче значення міжнародного морського судноплавства, ускладнення умов його експлуатації у сучасних умовах, викликає необхідність дослідження правових питань, удосконалення його правового регулювання з суворим дотриманням законності у сфері протидії негативним проявам у сфері безпеки мореплавства.

У статті досліджуються визначення поняття та сутності безпеки взагалі та з урахуванням специфіки морських умов перебування. Морська безпека визначається як сукупність її видів: технічної, технологічної, телекомунікаційної, економічної. Діяльність її учасників визначається нормативними актами. Правове регулювання безпеки мореплавства характеризується нормами, які призначені для визначення прав і обов'язків їх учасників спеціальними положеннями щодо протидії правопорушенням в цій сфері, а саме: Кодексом торговельного мореплавства, Кодексом про адміністративні правопорушення, Цивільним кодексом, Кримінальним кодексом, Митним кодексом. Тому можна зробити висновок про спеціальне правове забезпечення морської безпеки.

Правова безпека забезпечується нормами міжнародного права та внутрішньодержавного законодавства України, яке, згідно Конституції України, не може протирічити нормам міжнародного права.

Міжнародно-правові норми щодо безпеки мореплавства містяться в морських конвенціях. Морське законодавство представлено Кодексом торговельного мореплавства України, який визначає права та обов'язки учасників морського судноплавства, що створює основу кримінологічних заходів щодо попередження суспільно-небезпечних проявів.

Поряд з удосконаленням нормативного регулювання морської безпеки, ефективність її протидії залежить від спеціальної підготовки працівників цієї галузі у сфері безпеки мореплавства.

Працівники цієї галузі проходять спеціальну підготовку. Вони мають її отримати в спеціальних навчальних закладах та мати два дипломи: про закінчення відповідного навчального закладу та про досвід роботи в сфері мореплавства. В процесі роботи вони зобов'язані вдосконалювати свої знання щодо застосування Закону, проходячи перепідготовку щодо вивчення відповідних нормативно-правових актів. Така перепідготовка носить обов'язковий характер і є плановою. Контроль за її реалізацією здійснюють адміністративні органи. Поряд з цим, приймаються міри щодо забезпечення безпеки мореплавства, характер яких обумовлений конкретними умовами протидії правопорушенням.

Отже, ефективність забезпечення безпеки мореплавства вимагає: по-перше, постійного удосконалення правових норм та по-друге, підготовки працівників морського судноплавства щодо їх застосування. Підвищення кваліфікації працівників морського транспорту є необхідною ланкою у забезпеченні безпеки морського судноплавства.

Також робиться висновок про необхідність активізації наукового тлумачення положень міжнародних конвенцій і норм внутрішньодержавного законодавства в сфері морської безпеки у сучасних умовах.

Розробка і поглиблене дослідження проблем у боротьбі з правопорушеннями у сфері забезпечення безпеки морського судноплавства, конкретизують практичну участь України у міжнародних морських конвенціях та стабілізують участь нашої держави у забезпеченні безпеки морського судноплавства.

Ключові слова: морська безпека, міжнародна морська конвенція, внутрішньодержавне законодавство, піратство, забруднення моря, підготовка працівників морського судноплавства, міри щодо забезпечення безпеки мореплавства.

Dopilka V.O., Zagorodnyuk S.O., Osadtsa R.O. Legal characteristics of maritime safety.

The growing importance of international maritime shipping, and the complication of its operation conditions in modern times, necessitate the study of legal issues and improvement of its legal regulation with strict observance of the law in the area of countering negative manifestations in the field of maritime safety.

The article examines the definitions of the concept and essence of security in general and with due regard for the specifics of maritime conditions. Maritime security is defined as a set of its types: technical, technological, telecommunication, and economic. The activities of its participants are determined by regulations. The legal regulation of maritime safety is characterized by the norms intended to define the rights and obligations of their participants by special provisions on combating offenses in this area, namely: Merchant Shipping Code, Code of Administrative Offenses, Civil Code, Criminal Code, Customs Code. Therefore, we can conclude that there is a special legal framework for maritime security.

Legal security is ensured by the norms of international law and domestic legislation of Ukraine, which, according to the Constitution of Ukraine, cannot contradict the norms of international law.

International legal norms on maritime safety are contained in maritime conventions. Maritime legislation is represented by the Merchant Shipping Code of Ukraine, which defines the rights and obligations of maritime navigation participants, and which creates the basis for criminological measures to prevent socially dangerous manifestations.

Along with improving the regulatory framework for maritime security, the effectiveness of countering it depends on the special training of maritime security personnel.

Employees of this industry undergo special training. They must receive it in special educational institutions and have two diplomas: a diploma of graduation from the relevant educational institution and a diploma of work experience in the field of navigation. In the course of their work, they are obliged to improve their knowledge of the application of the Law by undergoing retraining in the study of relevant regulations. Such retraining is mandatory and scheduled. Administrative authorities control its implementation. At the same time, measures are taken to ensure maritime safety, the nature of which is determined by the specific conditions of combating offenses.

Thus, the effectiveness of ensuring maritime safety requires: first, continuous improvement of legal norms and, second, training of maritime workers in their application. Professional development of maritime transport workers is a necessary link in ensuring maritime safety.

It is also concluded that it is necessary to intensify the scientific interpretation of the provisions of international conventions and domestic legislation in the field of maritime security in modern conditions.

The development and in-depth study of problems in combating offenses in the field of maritime security will specify Ukraine's practical participation in international maritime conventions and stabilize our State's participation in ensuring maritime security.

Keywords: maritime security, international maritime convention, domestic legislation, piracy, maritime pollution, training of maritime personnel, measures to ensure maritime security.

Постановка проблеми. Судноплавні компанії нерідко експлуатують судна у Світовому океані з грубим порушенням технічних правил безпеки мореплавства та використовують на міжнародних морських шляхах судна, які є непридатними для плавання; має місце практика безкарності осіб, винних у вчиненні піратства, угону та захоплення морського судна, забруднення моря та інших правопорушень. Внутрішньодержавні закони, які приймаються у відповідності з морськими конвенціями, не завжди знаходять практичну реалізацію.

Стан опрацювання цієї проблематики. Розробкою даної проблеми займалися наступні вітчизняні науковці: Аверочкіна Т.В., Андрушко П.П., Балобанов О.О., Глушков В.О., Деміденко Б.В., Допілка С.О., Дришлюк І.А., Лукашук І.І.

Метою статті є розробка заходів щодо удосконалення норм внутрішньодержавного законодавства, а також засобів щодо реалізації на практиці правових норм у сфері безпеки мореплавства.

Виклад основного матеріалу. Зростання пригод на морі пояснюється збільшенням кількості суден на морських шляхах, підвищенням їх швидкості і збільшенням тонажу, а також недотриманням правил безпеки мореплавства.

Україна є морською державою. Чорне море завжди залишалось у зоні пильної уваги суб'єктів міжнародних відносин, нерідко ставало предметом силового протистояння сторін. В плані «сумісного здійснення процесів глобалізації та регіоналізації світового простору, у справі створення дієвої системи міжнародної безпеки і співробітництва у Чорноморській зоні для України, актуальним завданням стає вироблення концептуально обґрунтованої регіональної політики на основі її геополітичних інтересів, успішна реалізація якої буде сприяти підвищенню міжнародного іміджу України, зміцнить її статус морської європейської держави.

Чорноморський геополітичний простір у географічному і політико-системному вигляді представляє самостійну систему, що виступає як підсистема європейської (регіональної) системи міжнародних відносин». [1, с. 172] «Створення двох взаємодоповнюючих систем співробітництва має стати ключовою умовою функціонування Чорноморської системи міжнародних відносин, сприяти перетворенню Чорного моря в зону миру і стабільності». [1, с. 190]

Поняття «безпека» означає збереженість людських життів та майна на морі, яка забезпечується системою заходів правового характеру. Моряки виконують завдання, які перед ними ставляться, в складних умовах.

Морська безпека включає технічну, технологічну, телекомунікаційну, економічну та правову складові. Морська безпека регулюються нормами міжнародного і внутрішньодержавного права. Конституційним принципом України є пріоритет норм міжнародного права. [2]

Для забезпечення чіткої та злагодженої роботи морських суден суттєве значення має правове регулювання.

Найважливіша функція у регламентації соціальних відносин в області мореплавства належить праву України. Міжнародний характер мореплавства обумовлює специфіку застосування норм законодавства України.

Норми міжнародного права передбачені морськими конвенціями (Міжнародна Конвенція з пошуку і рятування на морі 1979 р. (SAR-79), [7] Конвенція ООН по морському праву 1982 р.; [3] Протокол про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки стаціонарних платформ, розташованих на континентальному шельфі 1988 р., [4] Конвенція щодо охорони підводних телеграфних кабелів 1884 р.), [8] які трансформуються в законодавстві України.

Морське законодавство України представлено Кодексом торговельного мореплавства, який був прийнятий в 1994 році та постійно удосконалюється. [5] Такі джерела морського права створюють основу морської безпеки.

Особливістю правового регулювання морської безпеки полягає в тому, що воно вимагає звернення до законодавства інших галузей права. Так, наприклад, порушення правил мореплавства може тягнути дисциплінарну, майнову, адміністративну та кримінальну відповідальність. За найбільш небезпечні порушення правил морського судноплавства, нормами міжнародного морського права і внутрішньодержавного законодавства передбачена кримінальна відповідальність.

Українське законодавство забезпечує дотримання морських Конвенцій і спрямовано на захист безпеки мореплавства, інтересів особи, майна, охорони довкілля.

Окремі правові норми, які передбачають кримінальну відповідальність за порушення правил мореплавства, застосовуються рідко, але це не знижує практичної значущості відповідних норм національного законодавства як у внутрішньодержавному, так і міжнародних аспектах. Соціальна цінність вказаних правових норм полягає в тому, що вони регулюють здійснення та безперешкодний розвиток суспільних відносин, заснованих на принципах демократизму, гуманізму, державного суверенітету. Так, норми кримінального права України впливають на встановлення людських правил моралі і справедливості у сучасному міжнародному судноплавстві. Відповідні правові норми містять заборону, наприклад, забруднення моря, або веління, наприклад, надавати допомогу при зіткненні суден, вчинювати або не вчинювати будь-які дії в інтересах охорони суспільства, держави, особи. Люди, керуючись цими нормами, усвідомлюючи або не усвідомлюючи, вчинюють правильно. Саме існування таких правових норм є важливим державним забезпеченням певного порядку, здійснення та регулювання суспільних відносин, дотримання міжнародних договорів. Норми кримінального права України, які

встановлюють відповідальність за порушення правил безпеки руху та експлуатації водного транспорту, за ненадання допомоги судну та особам, що зазнали лиха та інші, сприяють вихованню дисципліни та самодисципліни моряків, охороні основних людських цінностей. Правове регулювання міжнародного морського судноплавства забезпечує поєднання інтересів держави та особистості, сприяє дотриманню певних правил поведінки, а також попередженню щодо порушення міжнародних правил морського судноплавства.

Специфіка кримінально-правового метода забезпечення щодо дотримання міжнародних морських конвенцій полягає в тому, що караність винних у їх порушенні заснована на приписі внутрішньодержавного законодавства. Міжнародні угоди містять загальні положення про відповідальність, а національне законодавство, на їх основі, визначає поняття відповідних злочинних посягань та покарання за їх вчинення. Так, наприклад, положення Конвенції ООН по морському праву 1982 р. орієнтують на відповідальність за піратство, а покарання за його вчинення встановлене ст. 446 КК України. [6]

Посягання на безпеку мореплавства, визнання відповідних кримінальних правопорушень, які є закінченими зі ставленням у небезпеку правоохоронюваних благ, встановлення вини та причинної обумовленості кримінально-протиправного результату поведінкою особи з урахуванням особливостей мореплавства; спеціальні ознаки суб'єкта ряду посягань вимагають їх віднесення, в теорії кримінального права, до єдиного поняття посягання на безпеку мореплавства. Доцільність такого вирішення питання передвизначається й особливостями застосування норм Загальної частини Кримінального кодексу України у практиці боротьби з цими кримінальними правопорушеннями, що поперед все, характеризує кримінальну юрисдикцію щодо проваджень про порушення міжнародних морських конвенцій. Практика свідчить про необхідність обмеження кримінальної юрисдикції відносно суден, не лише які проходять через територіальне море, але і які перебувають в іноземному порту. Таке обмеження може бути визначене законодавством прибережної держави і тому не зменшує його суверенітету.

Міжнародні договори в області судноплавства визначають взаємні права та обов'язки держав, регулюють міждержавні відносини, які виникають у зв'язку з мореплавством, сприяють розвитку їх широкої співпраці.

Норми міжнародного морського права містять різні за формою приписи стосовно кримінальної відповідальності. Одні угоди, наприклад, Конвенція щодо охорони підводних телеграфних кабелей 1884 р., [7] містять вказівки про міри впливу, інші, наприклад, Конвенція з пошуку і рятування на морі 1979 р. (SAR-79) (Гамбург, 1979 р.), [8] обмежуються визначенням зобов'язання встановити покарання, інші, наприклад Конвенція ООН по морському праву 1982 р., [3] вирішуючи питання кримінальної юрисдикції, презюмують кримінальну відповідальність за окремі види правопорушень.

Конвенції визначають зобов'язання держав – їх учасників, внести до внутрішньодержавного кримінального законодавства норми для переслідування відповідних злочинів. Ці норми призначені для правового захисту відносин, які утворюються між людьми в процесі міжнародного мореплавства, що є однією з форм правової взаємодопомоги держав.

Отже, норми міжнародного права закріплюють норми загально людської моральності в області морського судноплавства.

Україна незмінно приймає участь у складанні прогресивних угод - багатосторонніх та двосторонніх договорів у сфері безпеки мореплавства. Україна дотримується вимог міжнародних угод, заснованих на принципі законності, а значить на повазі та дотриманні міжнародних зобов'язань.

Виконання міжнародних угод у сфері безпеки мореплавства забезпечується, зокрема, прийняттям внутрішньодержавних законів.

Конвенції у сфері безпеки мореплавства містять положення про караність за найбільш небезпечні порушення правил мореплавства. Необхідною умовою для їх практичної реалізації є прийняття на основі цих угод внутрішньодержавних правових актів. Так, Кодекс торговельного мореплавства України, визначаючи права та обов'язки учасників морського судноплавства, [5] тим самим створює основу для застосування кримінологічних заходів щодо попередження порушень у сфері безпеки мореплавства.

Висновки. Зростаюче значення міжнародного морського судноплавства викликає необхідність удосконалення його правового регулювання та суворого дотримання законності у сфері протидії проявам порушень у сфері безпеки мореплавства.

Практична значимість даної проблеми вимагає визначення специфіки правового метода у забезпеченні дотримання положень міжнародних морських конвенцій та рекомендацій у застосуванні нормативних актів.

Ефективність подолання негативних проявів у сфері морської безпеки пов'язане з кваліфікацією та професійною компетенцією працівників морського судноплавства, тому є необхідним систематичне підвищення їх кваліфікації із застосуванням законодавства щодо морської безпеки.

Єдине вирішення питань у протидії суспільно небезпечних порушень сприяє виконанню Україною міжнародних угод.

Список використаних джерел:

1. Глушков В.О. Створення системи антитерористичної безпеки у Чорноморському регіоні. Альманах кримінального права: збірник статей. Вип.1 / Відп. ред. П.П. Андрушко, П.С. Берзін. К.: Правова єдність, 2009. С. 172–190.
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30 Ст. 141. Із наступними змінами та доповненнями. URL: zakon.rada.gov.ua/go/254k/96-vr. (дата звернення: 27.02.2023).
3. Конвенція ООН по морському праву 1982р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmini-do-postanovi-kabinetu-ministriv-ukrayini-vid-25-grudnya-1996-r-1548-223> (дата звернення: 27.02.2023).
4. Протокол про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки стаціонарних платформ, розташованих на континентальному шельфі (10 березня 1988 р.) URL: https://zakon.cc/law/document/read/995_093 (дата звернення: 27.02.2023).
5. Кодекс торговельного мореплавства України. (офіц. текст). К.: ПАЛИВОДА А. В., 2010. 116 с. (Кодекси України).
6. Кримінальний кодекс України. Законодавство України. К.: «Центр учбової літератури», 2023. 244 с.
7. Конвенція щодо охорони підводних телеграфних кабелів 1884 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU84312> (дата звернення: 27.02.2023).
8. Міжнародна Конвенція з пошуку і рятування на морі 1979 р. (САР-79) (Гамбург, 27 квітня 1979 р. URL: <https://www.omctf.od.ua/sar.html> (дата звернення: 27.02.2023).